

Het opschrift luidt: Des Conincx Munt[e]n toe Nimmegen ende Maestricht daer toe des Graven van den Berch ende der stat Zaltbommel Munten/heb Ick bedient. Ghij siet hier bij mijn gesellen die moeten alit meth wijt maer eerlick ende vroem Muntwerck stellen. A[nn]o 1581.

Een goudeerlijke muntmeester?

Muntmeester Clemens van Eembrugge en zijn gezellen

1581. Olieverf op paneel,
93,5 × 134,5 cm
HUIS BERGH, 'S-HEERENBERG

Gerestaureerd met steun
van de Vereniging Rembrandt
(mede dankzij haar Vrienden-
Loterij Restauratiefonds)

Wie in de 16de eeuw Huis Bergh betrad, bevond zich aan het hof van de machtige graaf Willem IV van den Bergh. Daar werkte Clemens van Eembrugge, die in opdracht van de graaf munten sloeg die tot ver buiten het Land van Bergh werden gebruikt. De muntmeester liet zich samen met zijn gezellen vereeuwigen op een groepsportret, tegenwoordig een van de topstukken van Huis Bergh. Kunsthistoricus Niels Weijenberg dook in de kasteelarchieven en kwam van alles te weten over Van Eembrugges uitgekookte karakter en bewogen leven.

Halve daalder met portret van graaf Willem IV van den Bergh
1577. Zilver, Ø 34,9 mm
HUIS BERGH, 'S-HEERENBERG

Acht goedgeklede heren achter een houten tafel kijken ons serieus aan. Het middelpunt van de groep is een man met een hooghartige blik boven een zwierige snor. Trots staat hij met zijn hand in de zij. Die hand rust op een uitpuilende beurs en de andere speelt met een muntstuk. Het is duidelijk: deze man weet hoe hij met geld moet omgaan. De op de tafel geschilde tekst vertelt dat het gaat om een munter, een muntmeester. Muntmeesters sloegen in opdracht van heersers of stadsbesturen lokale munten. Een lucratieve onderneming voor beide partijen, want zowel de opdrachtgever als de munter maakte een kleine winst op iedere geslagen munt. Deze muntmeester is afgebeeld met zijn gezellen, of assistenten. Traditiegetrouw moest de nieuwste gezel een kleurrijk kostuum met bellen dragen: dat is dus de bleke jongeman uiterst rechts op het groepsportret.

IN OPSpraak

Muntmeester Clemens van Eembrugge en zijn gezellen is het enige groepsportret van

een muntmeester en zijn werkplaats dat bekend is uit de 16de-eeuwse Nederlanden. Het opschrift vermeldt dat deze muntmeester werkte in Nijmegen, Maastricht, 's-Heerenberg en Zaltbommel. Op basis van deze gegevens moet het gaan om Clemens van Eembrugge (1538-na 1597). Van Eembrugge was een succesvol muntmeester in het oosten van de Noordelijke Nederlanden. Hij was actief tijdens de roerige eerste decennia van de Tachtigjarige Oorlog en werkte in 1581 in Zaltbommel.

Volgens het opschrift op het schilderij werkten de muntgezellen altijd hard en eerlijk. Maar deze nadruk op betrouwbaarheid staat in schril contrast met wat historische bronnen ons vertellen over Van Eembrugge en zijn methoden. Zo werd Van Eembrugge in mei 1578 ontslagen, minder dan een jaar na zijn aanstelling als muntmeester van graaf Willem van den Bergh van 's-Heerenberg (1537-1586). Hij was in opspraak geraakt omdat hij een grote partij minderwaardige geldstukken had afgeleverd. Overigens maakte vrijwel elke muntmeester in deze periode zich schuldig aan frauduleuze praktijken, aangezien het voor alle belanghebbenden interessant was extra winst te maken op de muntslag.

In 1581, toen het groepsportret werd gemaakt, was Van Eembrugge dus muntmeester van Zaltbommel. Hij had in 1579 persoonlijk de Bommelse Munt opgericht en werkte hard om deze onderneming rendabel te maken. Ook hier deden geruchten van illegale werkwijzen al snel de ronde. Van Eembrugge stelde alles in het werk om het vertrouwen van de inwoners en de kooplieden voor zich te winnen. Het is aannemelijk dat hij met dit doel dit schilderij bestelde, dat de ijver en eerlijkheid van hem en zijn medewerkers benadrukte. Waarschijnlijk was het stuk bestemd voor het munthuis in Zaltbommel. Als dit inderdaad Van Eembrugges strategie was, dan had het portret niet het gewenste effect. In 1582 zegde het Bommelse stadsbestuur het vertrouwen in de muntmeester op, nadat het Hof van Gelre hem bij verstek had veroordeeld voor het in omloop brengen van minderwaardig geld.

Foto's: René Gerritsen

Infraroodopname van
Muntmeester Clemens van Eembrugge en zijn gezellen

Geraffineerd plan

Na het debacle in Zaltbommel zocht Van Eembrugge toenadering tot graaf Willem van den Bergh. Hij hoopte op een nieuwe aanstelling aan diens hof en bedacht een geraffineerd plan. Vanuit Keulen schreef hij de graaf een manipulatieve brief waarin hij zijn opvolger bij de Berghse Munt verdacht maakte. Van Eembrugge beweerde zich te schamen toen hij ontdekte hoe belabberd de kwaliteit van het Berghse muntgeld inmiddels was. De loyaliteit die hij voelde voor de graaf zou hem dwingen zijn voormalige werkgever te waarschuwen voor de onbetrouwbare muntmeester die hij nu in dienst had. Van Eembrugges intriges hadden succes: in 1585 benoemde de graaf hem opnieuw tot zijn muntmeester. Maar door diens overlijden het jaar daarop was Van Eembrugges overwinning van korte duur. Nu zijn beschermheer was weggefallen, verkoos hij zijn laatste levensjaren meer in de luwte te opereren.

In 1975 werd *Muntmeester Clemens van Eembrugge en zijn gezellen* door Jan Herman Alexander van Heek verworven voor Huis Bergh in 's-Heerenberg, waar voornoemde graaf Willem van den Bergh zetelde. Behalve dit schilderij bezit Huis Bergh ook door Van Eembrugge geslagen munten. Het kasteelarchief bewaart talrijke handgeschreven brieven, aktes en contracten waarin de muntmeester wordt genoemd. Hiervan is dankbaar gebruikgemaakt bij het onderzoek naar het schilderij. ↘

Niels Weijenberg was assistent-conservator in Huis Bergh dankzij een onderzoeksbeurs van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Hendrickje Fonds)

↙ Huis Bergh heropent op 19 september de deuren na een grondige restauratie en herinrichting. In de vernieuwde opstelling krijgt *Muntmeester Clemens van Eembrugge en zijn gezellen* een ereplaats. Ook verschijnt binnenkort een publicatie over het groepsportret.

Foto: Letty Boisma

Volledig onder handen genomen

Muntmeester Clemens van Eembrugge en zijn gezellen was toe aan een grondige conservering en restauratie. Jarenlang was het werk onderdeel van een collectiepresentatie over het muntwezen. Het hing toen in de kasteeltoren van Huis Bergh, die klimatologisch niet ideaal is om oude schilderkunst in tentoon te stellen. Verf op het schilderij en op de originele lijst was losgekomen, en het vernis was mat geworden en sterk vergeeld. Bovendien hadden eerdere restauratoren delen van de oude vernislagen laten zitten, waardoor grote stukken van het verfoppervlak troebel waren geworden.

Dankzij steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar VriendenLoterij Restauratiefonds) kon het schilderij tussen 2024 en 2026 volledig onder handen worden genomen door restaurator Pauline Marchand. Ter voorbereiding op de restauratie is met infraroodreflectografie (IRR) een opname gemaakt van het schilderij. Met infraroodlicht kun je door de bovenste verflagen heen kijken, en zo de ondertekening zien waarmee de schilder de compositie opzette. De ondertekening is grotendeels gevolgd in de uiteindelijke verflagen, maar er zijn enkele kleine wijzigingen door de kunstenaar te herkennen. Zo is de kraag van Van Eembrugge hoger geschilderd dan op de ondertekening is aangegeven. De IRR-opname laat wel duidelijk zien dat de muntmeester al in de eerste versie van het schilderij onmiskenbaar trots stond afgebeeld. ↘

Restaurator Pauline Marchand en Niels Weijenberg bekijken samen het schilderij